

Çevre Hakkı İhlallerinin Kırsal Turizm Açısından Önemi

Berkan HAMDEMİR^{1*} Safiye Tansu KARAKURT²

1Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Muğla

2 Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla

*Sorumlu Yazar

E-posta:berkanhamdemir@mu.edu.tr

Geliş Tarihi: 29.07.2018

Kabul Tarihi: 24.09.2018

Özet

Uluslararası platformlarda 1960'lı yıllarda gündeme gelen ve Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde sağlık hakkı ile ilişkilendirilerek yer alan çevre hakkı, insanların ve diğer tüm varlıkların yaşam alanının odağı olan çevreyi korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan bir insan hakkı olarak tanımlanabilir. Kırsal turizm ise kırsal bölgelerdeki doğal, coğrafi, tarihi değerler kullanılarak bölgede yaşayan yerel halkın küçük işletmeler açarak istihdam sağladığı, ülkedeki turizmi canlandıran rekreasyon bütünü şeklinde tanımlanabilir. Bu çalışmanın konusu, çevre hakkının, insanların bir süreliğine dahi olsa kent yaşamından uzaklaşmak ve doğa ile iç içe bir hayat yaşamak arzusundan doğan kırsal turizm açısından önemini saptamaktır. Kırsal turizmin temel unsurları olan ormanların, yaylaların, akarsuların, kırsal yerleşim alanlarının ve diğer doğal ve tarihi unsurların korunması kırsal turizm ağının gelişimi açısından oldukça önemlidir. Kırsal turizmin sayılan temel unsurlarının korunması aynı zamanda çevre hakkının korunmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu çalışma, çevre hakkı ile kırsal turizm arasındaki bu yakın ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada, çevre hakkının ihlali durumunda kırsal turizmin bundan nasıl etkileneceği hususu araştırılmaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yönteminin temel aşamaları doğrultusunda araştırma problemi belirlenmiş ve "Çevre hakkının ihlali kırsal turizmi nasıl etkiler?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle literatür taraması yapılmış, bu tarama neticesinde elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Çalışmanın sonunda, çevre hakkının ihlali durumunda, imar uygulamaları ve çevresel kirlilik gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak doğal ortamın bozulacağı, dolayısıyla kırsal turizmin olumsuz yönde etkileneceği tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre hakkı, çevre kirliliği, kırsal turizm

The Importance of Violations of the Environmental Rights in Terms of Rural Tourism

Abstract

The environmental right which comes to on international platforms in 1960s and is associated with the health right in the 56th article of the 1982 Constitution in Turkey can be defined as a human right that aims to protect and develop the environment that is the center of life of people and all other beings. Rural tourism can be defined as the whole of recreation that recreates tourism in the country which provides employment using natural, geographical and historical values in rural areas and opening small businesses by the local people living in the region. The subject of this study is to demonstrate the importance of environmental right in the aspect of rural tourism, which arises from the desire to move away from city life and to live a life with nature even for a period of people. The protection of forest, streams, rivers, rural areas and other natural and historical elements, which are basic elements of rural tourism, is very important for the development of the rural tourism network. The protection of stated essential elements of rural tourism is also directly related to the protection of the environmental right. This study aims to reveal this close relationship between the environmental right and rural tourism. In this framework, being investigated in case of violation of the environmental right how rural tourism is affected by it. In the study the research problem was determined in line with the basic steps of the qualitative research method and tried to answer the question: "How does the violation of the environmental right affect rural tourism?". In this framework firstly, literature search was done and secondly the obtained datas were interpreted by descriptive analysis method. At the end of the study, it was determined that in case of violation of the environmental right, the natural environment will deteriorate depending on incorrect zoning applications and environmental pollution etc. so that rural tourism will be affected negatively.

Keywords: Environmental right, environmental pollution, rural tourism

GİRİŞ

Yaşamın başlangıcı, yaklaşık 4 milyar yıl öncesine dayanmaktadır. Yaşamın unsurları olan insanlar, sadece 200 bin yıl önce ortaya çıkmalarına rağmen doğanın dengeli ve düzenli şekilde ilerleyen zincirini bozmayı başarmışlardır. Sanayi devriminin gerçekleşmesi ile birlikte endüstri alanı gelişmiş, fabrikaların sayısı artmış, köyden kente göçler başlamış ve nüfus hızlı şekilde artmaya başlamıştı.

Bilim insanı Stephen Hawking'in Oxford Üniversitesi'nde yaptığı "The Origin of Universe (Evrenin Kaynağı)" isimli konuşmasında, küresel ısınma sebebiyle dünyanın yaşanmaz bir hal alacağını ve yaklaşık 200-500 yıl sonra insanlığın kendine yeni bir yuva bulması gerektiğini ifade etmiştir.^{*} Dolayısıyla dünyayı kurtarmak ve yaşanabilir kılmak için, doğa dostu olarak hareket etmek, çevreyi kurtarıcı plan ve projeleri uygulamaya geçirmek gerekmektedir. Bu doğrultuda hem ulusal hem de uluslararası platformlarda 1970'li yıllardan itibaren çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. İnsanlık, çevrenin önemini geç olsa da anlamış ve çevre üzerindeki zararların minimum seviyeye

düşürülmesi gerektiğinin farkına varmış ve uluslararası işbirliği sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır [2;3].

Çevre hakkının korunması, insanlığın geleceği için önemli olmasının yanı sıra ekonomik alan ve fiziksel alan başta olmak üzere birçok alanda sürdürülebilirliğin sağlanması için önemlidir. Bu alanlardan biri de hiç kuşkusuz turizm sektörüdür. Genelde turizm olmak üzere özelde bu çalışmanın konusunu oluşturan kırsal turizmin sürdürülebilirliğin sağlanması için çevre hakkının korunması hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle kırsal turizmin geleceği, çevre hakkının ne boyutta korunabildiği ile doğru orantılıdır. İnsanların, yerel yönetimlerin veya merkezi yönetim organlarının çevre hakkının korunması konusunda yükümlülüklerine aykırı davranması, bizleri çevre hakkının ihlali ve bunun neticesinde de kırsal turizme zarar verme gereğiyle karşı karşıya bırakacaktır.

Bu çalışmanın konusu, çevre hakkının, insanların bir süreliğine dahi olsa kent yaşamından uzaklaşmak ve doğa ile iç içe bir hayat yaşamak arzusundan doğan kırsal turizm açısından önemini saptamaktır.

Kırsal turizmin temel unsurları olan ormanların,

^{*}NASA'nın 2002 yılındaki bir araştırmasına göre, Venüs gezegeni 4 buçuk milyar yıl önce Dünya gibi üzerinde su ve bitkilerin bulunduğu bir gezegen olduğu fakat ısınmanın etkisiyle okyanuslar buharlaşarak günümüzdeki halini aldığı tespit edilmiştir. Hawking ise sera etkisi sorununun çözülmemesi halinde Dünya'nın Venüs'ün kaderini yaşayacağını vurgulamıştır. [1].

yaylaların, akarsuların, kırsal yerleşim alanlarının ve diğer doğal ve tarihi unsurların korunması kırsal turizm ağının gelişimi açısından oldukça önemlidir. Kırsal turizmin sayılan temel unsurlarının korunması aynı zamanda çevre hakkının korunmasıyla da doğrudan ilişkilidir. İşte bu çalışma, çevre hakkı ile kırsal turizm arasındaki bu yakın ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, çalışmada, çevre hakkının ihlali durumunda kırsal turizmin bundan nasıl etkileneceği hususu araştırılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada, nitel araştırma yönteminin temel aşamaları doğrultusunda araştırma problemi belirlenmiş ve “Çevre hakkının ihlali kırsal turizmi nasıl etkiler?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle literatür taraması yapılmış, bu tarama neticesinde elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Çalışmanın sonunda, çevre hakkının ihlali durumunda, imar uygulamaları ve çevresel kirlilik gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak doğal ortamın bozulacağı, dolayısıyla kırsal turizmin olumsuz yönde etkileneceği tespiti yapılmıştır.

Çevre Hakkı

Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Çevre çeşitli yazarlar ve araştırmacılar tarafından pek çok şekilde tanımlanmıştır. Ancak çevrenin genel bir tanımını yapacak olursak çevre: “*Kapsamı ve sınırı tam olarak belirli olmamakla birlikte, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde, uzun veya kısa sürede dolaylı veya dolaysız etki bırakabilen fiziki, biyolojik ve toplumsal etkenlerin bütünüdür.*” [4]. Çevre hakkı ise yeryüzünde yaşayan canlı ve cansız varlıklar adına, mevcut olan bu bütünlüğün korunması ve geliştirilmesi konusunu içeren bir haktır. Bu hakkın sahiplerini; *bireyler, devlet, gelecek kuşaklar, topluluklar* [5] ve bu hakkın gerçekleşmesi sonucunda etkilenecek diğer canlılar şeklinde sıralamamız mümkündür. Gelecek kuşakların bu hakka sahip olmaları da çevre hakkının *kuşaklararası* boyutunun varlığını göstermektedir [6;5].

Çevre hakkı, kapitalist düzenin, kâra ve ranta dayalı politikalarının dünyada hâkim olması neticesinde meydana gelen yıkıcı ve tehlikeli sorunlara karşı, insanlarda oluşan bir takım özlemlerin, isteklerin ve farkındalığın bir sonucudur. Bir başka ifadeyle çevre ve sınai ilerleme arasındaki çatışmalar, çevre hakkı mücadelelerinin doğmasına kaynak teşkil etmiştir [7].

Hak mücadelesi neticesinde elde edilen hakları, Fransız hukukçu Karel Vasak tarihsel evrimine göre üç kuşağa ayırmaktadır [8]. Birinci kuşak haklar, “*kişi özgürlükleri ve siyasal haklar*” ; tarihsel süreçte başlangıcı XVII. yüzyıla dayanan birinci kuşak haklardan sonra sanayi devriminin yarattığı ekonomik ve sosyal sorunların şiddetlenmesiyle ortaya çıkan ikinci kuşak haklar, insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamamanın gereği olarak kabul edilen “*iktisadi, sosyal ve kültürel haklar*” ve üçüncü kuşak haklar ise insanın sağlıklı bir çevrede ve barış içerisinde yaşamasını öngören “*dayanışma hakları*”[4]ni kapsamaktadır [9].

1960’lı yıllardan sonra insanların çevresel sorunlarla sık sık karşılaşmaları nedeniyle, gün geçtikçe dünyadaki yaşam imkanlarının kısıtlandığı fikri yaygınlaşmaya başlamıştı. Paul R. Ehrlich ‘in 1968’de yazmış olduğu “*Population Bomb*” isimli eseri ile biyolog olan Rachel Carson’un 1982 yılında yazmış olduğu “*Silent Spring*” adlı eserde, insanoğlunun çevre üzerindeki tahribatının boyutlarının ne denli büyük olduğu ifade edilerek, insanlığın kendi sonunu hazırladığını iddia etmişler ve çevreyi koruma bilincini

oluşturmada önemli bir rol oynamışlardır [10;3]. Bu gelişmelerle birlikte 1968 yılında bilim insanı Alexander King, Roma Kulübü’nü kurmuştur. Kulübün gerçekleştirdiği, “*Büyümenin Sınırları (Limit to Growth)*” isimli çalışmada, dünyadaki çevre sorunlarının toplumsal yapıların ekonomik ve sosyal sorunlarına bağlılığı ortaya konularak, aşırı tüketim ve hızlı nüfus artışının etkisinde sürdürülen mevcut politika ve uygulamalara devam edildiği sürece, insanlığın gelecekte var olamayacağı belirtilmiştir [3].

Çevre hakkı kavramının oluşumunda dönüm noktası sayılabilecek ve çevre sorunlarının uluslararası düzeyde yoğun biçimde tartışıldığı yıllardaki önemli girişimlerden birisi de, çevre hakkına yer veren ilk hukuki metin olan [11] ve 1972 yılında Stockholm’de Türkiye’nin de dahil olduğu yüzden fazla ülke temsilcisinin katılımı ile gerçekleşen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı’dır [12;13]. Konferans sonunda 26 ilkedden oluşan Stockholm Bildirgesi’nin ilk ilkesinde, insanın yaşama hakkına sahip olduğu, onurlu ve iyi bir hayat sürdürebilmesi için gerekli olan çevrede gelecek kuşaklara karşı sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir (Report Of the United Conference on the Human Environment, 5-6 June, 1972).

Bildirgede, insan-çevre ilişkileri ve insanların çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, ülkelerin büyüme sorunlarına, uluslararası örgüt ve hukuk kavramları irdelenerek, tüm bu sorunların çözülmesinde küresel işbirliğinin önemi vurgulanmıştır [12;14]. Konferansın önemli bir sonucu da çevresel politikaların gerçekleştirilmesini takip etmek amacıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’nin oluşturulmasına karar verilmiş olmasıdır [15;3]. Ancak “*bildirir*” olması sebebiyle, bu belge bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır [16].

Stockholm Bildirgesi’nden sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 28 Ekim 1982 tarihinde kabul ettiği Dünya Doğa Şartı (World Charter for Nature) *devletlerin gelecek kuşaklara ve doğaya karşı yükümlülüklerinin uluslararası hukuk kurallarına yansıtılması yolundaki beklentileri hayata geçirme girişimi* olarak değerlendirilmektedir [3]. Bu şart, insanoğlunu doğanın birer parçası olarak kabul etmiş, çevre hakkının teorik olmasından ziyade uygulamaya geçirilmesi hususunda bireylere, devletlere ve topluluklara düşen görevlerden bahsetmiştir [15].

Çevre hakkı ile ilgili diğer bir gelişme ise, Brundtland Raporu olarak bilinen ve Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında hazırlanan “*Ortak Geleceğimiz Raporu*” olduğunu ifade edilebilir (United Nations Report, 1987). Bu rapor, ilk kez çevre ve ekonomi arasında uyumu ifade eden “*sürekli ve dengeli kalkınma (sustainable development)*” kavramına yer vermesi ve sağlıklı, düzenli yaşam ortamının nasıl gerçekleşeceği konusunda ipuçları vermesi açısından oldukça önem arz etmektedir [2;15;12].

Çevre hakkı ile ilgili pek çok gelişme yaşansa da, Stockholm Konferansı’ndan sonraki en önemli toplantı, Rio de Jenario’da 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında gerçekleştirilen Rio Konferansı olmuştur. Konferans Stockholm’den yirmi sene sonra gerçekleştirilmesi sebebiyle, konferansta geçen yirmi yıl değerlendirilmiş ve geleceğe yönelik nasıl çevre politikalarının uygulanması gerektiğine dair görüşler ortaya koyulmuştur.

Konferans sonunda, Rio Bildirgesi, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyoçeşitlilik sözleşmesi, Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi gibi beş belge ortaya çıkmıştır [12;3]. Konferans sonunda, sürdürülebilir kalkınma konusunda küresel bir eylem planı niteliğinde olan 1992’den

2000'li yıllara kadar uzanan ve "Gündem 21" olarak anılan eylem planı kabul edilmiştir. Bu eylem planındaki stratejide, zengin ülkelerin sürdürülebilir üretim ve tüketim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde öncülük etmesi ve yerel çabaların sürdürülebilir kalkınma ortak hedefine katkıda bulunması gerektiğinin altı çizilmiştir [17].

26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında, Johannesburg'da yeniden Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi (Rio+10) düzenlenmiş ve konferansta Rio Konferansı'ndan sonra geçen on yıl değerlendirilmiştir. Zirve sonunda, kabul edilen, 37 ilkeye yer veren Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında Johannesburg Bildirgesi'nde, insanlığın karşı karşıya kaldığı çevre sorunlarının giderilmesine ilişkin somut önerilerin aksine ekonomiye ilişkin konulara ağırlıklı olarak yer verilmiş olması [11] çevre hakkının gelişimi açısından eksiklik sayılabilir.

Gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki uçurumu önlemek adına 20- 22 Haziran 2012 tarihinde Rio de Janeiro kentinde Rio+20 Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Konferansın esas amacı, "yeşil ekonomi" ekseninde yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmeye ve çevre problemlerine yönelik çözümler üretmektir. Rio+20 Konferansı ile devletler, hükümet veya diğer temsilciler her alanda yeşil ekonominin uygulanmasına rehberlik edecek ilkeleri kabul ettikleri yönünde taahhütlerde bulunmuşlardır. Konferans sonunda ise "İstedığımız Gelecek" isimli bir sonuç bildirgesi yayınlanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokollerinde açıkça güvence altına alınmamış olan çevre hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce, Sözleşmenin 2. maddesindeki "yaşama hakkı" çerçevesinde değerlendirilmekte ve korunmaktadır.

UNESCO'nun bir insan hakkı olarak kabul ettiği çevre hakkı, Türkiye'de açıkça ilk kez 1982 Anayasası'nda güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın, "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümündeki, "sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlıklı 56. maddesine göre: "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir."

Stockholm Bildirgesiyle başlayan süreç, bugün çevre hakkının birçok uluslararası belgede ve pek çok devletin anayasasında güvence altına alınmaya başlandığı bir sürece evrilmiştir. Ancak bugün karşı karşıya olduğumuz çevre sorunları bütün bu çabaların yeterli olmadığını da göstermektedir.

Çevre Hakkını İhlal Eden Durumlar

Kirliliğin özellikle yirminci ve yirmi birinci yüzyıla özgü bir sorun olduğu düşünülse de daha önce de örneklerinin görüldüğünü belirtmek gerekir [3]. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, hızlı ilerleyen sanayileşme ve sanayileşme sürecinde ihtiyaç duyulan hammaddenin temin edilmesi için doğal kaynakların bilinçsizce ve hızlı bir şekilde tüketilmesi nedeniyle giderek azalan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yeryüzündeki doğal kaynaklar, hızlı nüfus artışı ve nüfus fazlalığı, yoksulluk ve teknolojik gelişmeler, yirmi birinci yüzyılda geleceğe dair çevresel kaygıların oluşmasına neden olan temel sebeplerdir [3; 2].

Çevre hakkını ihlal eden olaylar, insan yaşamını tehlikeye atması nedeniyle, özellikle 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren insanlığın önemli bir problemi haline gelmiştir [16]. Bu bağlamda ortaya çıkan çevre sorunları genel olarak, *su kirliliği*, *toprak kirliliği*, *hava kirliliği*, *imar kirliliği* ve *radioaktif kirlilik* başlıkları altında toplanabilir.

21. yüzyılda büyük endişelere yol açan ve küresel

boyutta çevre sorunları olarak nitelenen çevre sorunları, aynı zamanda çevre hakkını ihlal eden durumları da ifade etmektedir. Doğa sürekli ve bazen de anlık çabalarla kirlenmelerin tehdidi altında kalmaktadır [2]. Bu sebeple çevre kirliliği hususu, canlıların yaşamını tehdit eden boyutu içermeyle birlikte, çevreye karşı yaptığımız her olumsuz eylem, insan haklarına yönelik bir ihlali de bünyesinde barındırır.

Çevre sorunları sadece ülkelerin ulusal düzeydeki sorunları değil, bu yaşlı gezegende yaşayan yedi milyarı aşan insanlığın ortak sorunudur. Bu sorunları yaratan insanlığın çözüm yolu bulmak, somut öneriler getirmek ve tüm gayretiyle ve imkânlarıyla insanlık tarihinin sonunu getirebilecek kirlilik denilen hastalığa kalıcı çözümler bulmak zorundadır [2]. Bu konuda tüm insanların ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra; ulusal düzeyde merkezi yönetim ve yerel yönetim organlarının; uluslararası düzeyde ise devletlerin ve uluslararası örgütlerin işbirliği elzemdir. Çünkü çevre sorunları devletlerin ülkeleriyle sınırlı bir sorun olmayıp, sınırları aşan küresel nitelikte bir sorundur.

Su Kirliliği

Yeryüzünün 3/4' ü sularla kaplıdır. Toplam su varlığının %97'sini okyanus ve denizlerdeki tuzlu sular oluştururken, sadece %3'ünün tatlı su kaynaklarından oluşması nedeniyle, canlı hayatının vazgeçilmez unsuru olan suyun oldukça sınırlı miktarda olduğu bilinmektedir [18].

Sanayileşmeye başlayan dünya evsel, endüstriyel ve tarımsal faaliyetler nedeniyle artılmadan çevreye bırakılan sular hızlı bir şekilde kirlenmektedir [19]. Su kirliliği; akarsu kirliliği, yeraltı suyu kirliliği, deniz kirliliği ve göl kirliliği gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Çeşitli kirleticilerin neden olduğu *akarsu kirliliği*, temiz bir akarsuda bulunan çeşitli türlerinin azalmasına veya ortadan kalkmasına sebebiyet verebilmektedir. *Yeraltı suyu kirliliği*, yüzeysel sular ve toprak kirliliği faktörlerinin bir araya gelmesiyle oluşan kirlilik çeşididir. Bu kirlilik evsel ve endüstriyel atıkların artılmadan toprağa karışması, açık alanda depolanan çöpler, tarımsal ilaçların bilinçsiz ve aşırı kullanımı gibi nedenlere bağlıdır. *Deniz kirliliği* ise deniz kıyısında bulunan yerleşim yerleri veya endüstri tesisleri doğrudan neden olabileceği gibi gemilerin bıraktığı zararlı atıklar, diğer su kaynakları veya rüzgar yoluyla taşınan maddeler de dolaylı şekilde kirliliğe sebep olabilir. *Göl kirliliği*, kirlenmeye karşı en duyarlı su ortamı göllerde gerçekleşen kirliliktir [18].

Küreselleşen dünyada hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşmenin yeni enerji kaynağı ihtiyacı yaratmış; bu ihtiyaca cevap vermek için atılan adımlardan biri Hidroelektrik Santralleri (HES) olmuştur. HES'lerin, yarattığı su kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği ve bulunduğu bölgedeki ekosistem üzerinde yarattığı olumsuzluklar nedeniyle çevre hakkını ihlal eden bir unsur olduğu ifade edilmektedir [20].

Toprak Kirliliği

Toprak, su ve hava gibi tüm canlı varlıkların yaşamını idame ettirebilmesi için oldukça önem arz etmektedir. Çünkü toprak, içinde ve üzerinde çok sayıda canlıyı barındırmasının yanı sıra bitkilerin tutunmasını sağlamakta ve içerdiği su, organik ve inorganik maddelerle insanın varlığını ve hayatını sürdürmesini sağlayacak besin kaynaklarını oluşturmada ve bir üretim faktörü olarak tarım ve sanayi için önemli bir yer işgal etmektedir [18;14].

Toprak kirliliği genel bir tanımıyla, insan faaliyetleri sonucunda toprağın fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasıdır. Toprağın yanlış kullanımı, tarımda

fazla gübre ve ilaç kullanımı, atık ve artıkların bıraktığı zararlı ve tehlikeli maddelerin toprağa karışmasıyla oluşan kirlilik çeşididir [14]. Özellikle 1900'lü yıllarda sanayileşme ve teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak, doğal kaynaklar yanlış ve bilinçsiz kullanılmış ve toprak kirliliği meydana gelmiştir.

Genellikle ilaçlama, gübreleme, sanayi atıklarının karışımı ve erozyon gibi sebeplerden dolayı ortaya çıkan toprak kirlenmesi, nüfusun artması ve yeni besin kaynaklarına duyulan ihtiyaç nedeniyle oldukça önemli bir çevre sorunudur. Son yıllarda yaşanan iklim değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıkan çölleşme de toprak kirliliğinin önemli görünümlerinden biridir [13].

Günümüzde toprak, varlığı tehlikeye düşecek şekilde kirlenmiştir. Topağa gelişigüzel atılan katı ve sıvı atıklar, bilinçsiz müdahaleler, toprağın fiziksel ve kimyasal yapısının bozulmasına neden olmaktadır [21]. Çevreye bırakılan çöpler toprak kirliliğine neden olmanın yanı sıra hem görsel açıdan kirlilik yaratmakta hem de etrafa kötü koku yaymaktadır. Bunlar haricinde çeşitli sağlık sorunlarını da ortaya çıkarmaktadır [22].

Toprak kirliliğinin artışıyla birlikte Türkiye'de de toprağın korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik 8 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 26.9.2014 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 181-184 maddelerinde çevreye karşı suçlar düzenlenmiş bu suçlar arasında toprak kirliliğine neden olma suçuna da yer verilmiştir.

Toprak kaynaklarının mümkün olan en iyi şekilde korunması, kullanımı ve sürdürülebilir toprak yönetiminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda arazi ve doğal kaynaklarla ilgili gerekli planlamalar yapılmalı, uygulanmalı, değerlendirilmeli, kontrol edilmeli ve izlenmelidir. Tarım ve orman arazilerinin amaç dışı kullanımı engellenmeli; ormansızlaştırma, erozyon kontrolü ve çayır/mera ıslahı için gereken finansman sağlanarak, toprağı iyileştirmeye yönelik çaba gösterilmelidir [23].

Hava Kirliliği

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), hava kirliliğini; *"canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen veya maddi zararlar meydana getiren havadaki yabancı maddelerin normalin üzerinde yoğunlaşması"* şeklinde tanımlamaktadır [21].

Nüfus yoğunluğunun ve sanayileşme oranının, yüksek olduğu ülkelerde hava kirliliği en büyük çevre sorunlarından biridir. Bazı ülkeler, hava kirliliği sonucunda çeşitli felaketlerle karşılaşmışlar ve bu felaketler sonucunda can kayıpları meydana gelmiştir.** Bu sebeple bu ülkelerde kirliliği önleyici önemli tedbirler alınmaya başlanmıştır.***

Hava kirliliğinin olumsuz etkileri sadece yerel düzeyle sınırlı kalmamaktadır. Yapılan araştırmalarda hava kirliliğinin, küresel ısınma ve iklim değişikliği, ozon tabakasının delinmesi, sera etkisi gibi sorunlarla doğrudan ilgisinin olduğu saptanmıştır [14; 22]. *Sera etkisi*, fosil yakıtların yanması, hızlı kentleşme gibi oluşumlar ile

**1952'de Londra'da, Öldüren Sis (5-9 Aralık 1952) olarak da adlandırılan, Londra, İngiltere'nin soğuk sisliye karışmış dumanın bir arada bulunduğu büyük bir çevre felaketi yaşanmıştır. Ortaya çıkan sis, tahminen 4000 ile 12000 kişinin ölümüne neden olduğu belirtilmiştir [14; 24].

***İngiltere'de 1956 yılında yürürlüğe giren Temiz Hava Yasası, Londra merkezindeki duman kirliliğini %70 civarında azaltmış ve yere düşen güneş ışığı süresini de %70 civarında arttırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1967 yılında Temiz Hava Yasası, 1963'te Bulgaristan'da Hava, Su ve Toprağın Kirlenmesini Önleme Yasası, 1964'te Belçika'da Temiz Hava Yasası, 1964 yılında İsveç'te, 1970 yılında Norveç'te ve 1972 yılında yine Almanya'da Hava Kirliliği Yasası çıkarılarak kirliliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır [14; 15].

çevrenin hızla tahribine neden olmaktadır [19]. Bunun neticesinde oluşan *küresel ısınma* ile birlikte dünya sıcaklığı artmış, buna bağlı olarak deniz seviyesi yükselmiş, buzullar erimeye başlamıştır. Bütün bunların sonucunda ise dünya, yer kürenin jeolojik tarihi boyunca hem doğal hem de beşeri nedenlerden dolayı ikliminde meydana gelen değişiklikler olarak tarif edilen *iklim değişikliği* tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır [25]. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde, iklim değişikliği, *"Karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik"* şeklinde tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, m.1/2).

Türkiye'de ise hava kirliliğine karşı önlem almak amacıyla, "Hava Kalitesini Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği" yürürlükte bulunmaktadır. Bu yönetmeliğin amacı, *"Hava kirliliğinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini önlemek veya azaltmak için hava kalitesi hedeflerini tanımlamak ve oluşturmak, tanımlanmış metotları ve kriterleri esas alarak hava kalitesini değerlendirmek, hava kalitesinin iyi olduğu yerlerde mevcut durumu korumak ve diğer durumlarda iyileştirmek, hava kalitesi ile ilgili yeterli bilgi toplamak ve uyarı eşikleri aracılığı ile halkın bilgilendirilmesini sağlamak"* şeklinde ifade edilmiştir. 26.9.2014 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 181-184 maddelerinde çevreye karşı suçlar düzenlenmiş, bu suçlar arasında hava kirliliğine neden olma suçuna da yer verilmiştir.

İmar Kirliliği

İmar Kirliliği, 26.9.2014 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'ndaki tariften yola çıkılarak dar anlamda ruhsat alınmadan inşaat yapılması veya ruhsata aykırı inşaat yapılması şeklinde tanımlanabilir (TCK, m. 184). Yapı ruhsatı olmadan veya yapı ruhsatına aykırı olarak yapılan binaların inşaatlarının yürütülmesi için gerekli olanakları (yol, elektrik, su gibi) sunmak, bu şekilde tamamlanan binalara altyapı hizmetleri götürmek, oturma ya da faaliyet izni vermek de aynı kapsamda değerlendirilir (TCK, m. 184). İmar kirliliği Ceza Kanununda bir suç olarak sadece ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapılaşma ile sınırlı olarak tarif edilse de geniş manada çevre hakkını ihlal eder nitelikte imar izinleri vermek de her ne kadar suç ve cezada kanunilik prensibi gereği bu madde kapsamına girmese dahi imar kirliliğinin sebeplerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Türk Ceza Kanunu'ndaki düzenlemeler dışında 3.5.1985 tarihli ve 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda da bu konuya ilişkin düzenlemelere verilmektedir. Ancak bir konuda kanuni düzenlemeler yapmak kadar önemli olan bir başka husus yapılan düzenlemelere uymak ve uymayanlar hakkında caydırıcı tedbirleri uygulamaktır. Türkiye'de maalesef imar kirliliği konusunda mevzuata riayette ciddi sorunlar yaşandığı gözlemlenmektedir [26].

Radyoaktif Kirlilik

Radyoaktif Kirlilik, doğal ve yapay şekilde meydana gelmektedir. Doğal sebepleri, kayalarda ve deniz ortamında bulunan radyoaktif maddelerle, güneşten gelen kozmik ışınlar oluştururken; yapay nedenleri ise nükleer silahlar ve nükleer silah denemeleri, nükleer enerji santralleri ve geride bıraktığı atıklar oluşturmaktadır. Nükleer enerji, gün geçtikçe önem kazanmakta ve kısa süre içerisinde çok fazla enerji üretmesi yönüyle tercih edilmektedir. Ancak, bir nükleer tesisteki herhangi bir kaza sonucunda sadece tesisin bulunduğu bölgede değil, küresel çapta zararlar meydana gelmektedir. Kaldı ki bir nükleer patlama olmasa dahi

nükleer atıkların çevreye verdiği zararlar başlı başına bir sorundur. Dolayısıyla radyoaktif kirliliği önlemek için, orta ve uzun vadede yenilenebilir kaynak kullanımı artırılmalı, kısa vadede ise santrallerde meydana gelen atıklar için etkin çözüm yolları üretilmeli, radyoaktif maddelerin güvenli ve sağlıklı şekilde saklanması konuları üzerinde daha da hassasiyet gösterilmelidir [19].

Kırsal Turizm

Turizm, dinlenmeye ve hoş zaman geçirme isteği doğrultusunda, çeşitli aktiviteleri içeren seyahatler bütünüdür. WTO (Dünya Turizm Örgütü) turizmi, “gelir getirici etkinlikler dışında kalan, boş zamanların hemen hemen hepsini içine alan bir seyahat, bundan doğan konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence gibi hizmetler ve ilişkilerdir” şeklinde tanımlamıştır [27;22].

Turizm denince akla ilk gelen kitle turizmdir. Kitle turizmi, konaklama, yeme-içme, ulaştırma vb. turistik özelliklerin paket tur şeklinde bir araya getirilmesi, kitlesel satın alma potansiyelinin avantajlarından yararlanılarak daha ucuz elde edilmesi ve bu durumun aksine yüksek fiyatlarla kitlelere pazarlanan ve dünyada 1950 ve 1960’lı yıllardan itibaren önemli bir gelişme kaydederek ulaştırma ve iletişim teknolojilerinin de katkısıyla hakim turizm olarak günümüze kadar varlığını devam ettiren bir turizm türüdür [28;29]. Ancak, sanayileşmeye başlayan dünya ile birlikte toplumsal, teknolojik, kültürel değişimlerin meydana gelmesiyle, turizmde de değişim kaçınılmaz olmuştur. İnsanlarda çevre bilincinin oluşması, tüketim alışkanlıklarının değişmesi, sağlıklı yaşamın ön plana çıkması alternatif turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur [30]. “Deniz, kum, güneş” olgusuna [31] dayalı kitle turizmden farklı olarak, kalabalıktan uzak, doğa ile iç içe, kırsal yaşam odaklı bir tatil arayışı içine girmişlerdir. Deniz kıyılarının aşırı kullanımı nedeniyle kıyıların şehirlerin kalabalıklığının ve gürültünün dinlenmeye fırsat vermemesi ve konaklama, yeme içme gibi faaliyetlerin oldukça pahalı olması ve insanları kısıtlayıcı bir takım niteliklerinin var olması, insanları kırlara yönelten nedenler olmuştur [32].

Bu arayışın sonunda kırsal turizm kavramı gündeme gelmiş, kişilerin doğal ortamlarda dinleneceği ve farklı kültürlerle iç içe olacağı, buldukları yöreye özgü kültürlerle tanışacakları ve orada konaklayabilecekleri bir turizm anlayışı ortaya çıkmıştır [32]. Bu turizm anlayışı da kırsal turizm olarak ifade edilmektedir. Bu turizm anlayışı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde var olan turizm türlerinin alternatifi olarak hızla gelişmektedir [33].

Kırsal turizm, uzmanlar tarafından kapsamı konusunda bir fikir birliği sağlanamaması nedeniyle; çiftlik turizmi (farm tourism), köy turizmi (villige tourism), yayla turizmi (highland tourism), tarımsal turizm (agro-tourism), ekoturizm (ekotourism) gibi farklı isimlerle açıklanmaya çalışılmıştır [33; 34; 31; 35; 29]. Kuşat [36] kırsal turizmi, “kırsal alan olarak ifade edilen alanlarda, yörenin ekonomik, sosyo-politik, kültürel, tarihi, coğrafi, beşeri yapısına uygun olarak gelişen ve gelişmesi teşvik edilen bir turizm türü” şeklinde tanımlamaktadır. Esasen kırsal turizmin mutlak bir tanımını yapabilmek oldukça zordur. Ancak genel bir tanım yapılacak olursa, kırsal turizm, insanların monotonluktan kaçışı ve farklılık arama ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, sessiz alanlara, doğal mekanlara ve rekreasyon faaliyetlerine olan temayülleri sebebiyle ortaya çıkan bir turizm türü olarak tanımlanabilir [37].

Kırsal Turizm, yeni bir kavram olmamakla birlikte endüstrileşmiş kentlerde artan strese tepki olarak ortaya

çıkması ve dünyada ilk olarak 19. yüzyılda bir demiryolu şirketi tarafından pazarlama ve sermaye yatırımları sonucunda Alpler, Amerika ve Kanada Rocky dağları, kırsal turizm alanları olarak kullanılmıştır [38].

1990’lı yıllarda Avrupa’da yaygınlaşmaya başlayan kırsal turizmin tercih edilme nedenleri arasında, doğal alanların ilgi çekici olması ve tabiatı bozulmamış çevre, tarihsel ve kültürel yaşam izlerinin varlığı, şehir yaşamından ve stresten kaçma, samimiyet içeren ilişkilerin içerisinde yer alma ve doğal yaşamı tecrübe etme imkânı gibi etkenler sayılabilir [39].

Türkiye de hem kitle hem de kırsal turizm açısından oldukça zengin özelliklere sahiptir. Kuşat, Türkiye’nin turizm potansiyelini bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir [36]: “Ege ve Akdeniz Bölgeleri’nin plaj ve koylarının yanı sıra doğa, kültür ve tarih turizmine yakınlığı; Doğu Anadolu’nun karlı dağlarıyla beraber tarihi değerlerin yoğunluğu; Güneydoğu Anadolu’nun medeniyet beşiği olarak taşıdığı kültürel ve tarihi dokusu; Karadeniz’in uçsuz bucaksız yaylaları; İç Anadolu’nun İpek Yolu güzergahında yer alan tarihi dokusu; Marmara’nın mevcut tarihi dokusu; Türkiye’deki 7 bölgenin birbirinden farklı turistik yapıya kavuşturulmuşur”. Dolayısıyla Türkiye bu zenginliklere sahipken, kırsal turizmin hem özel hem de devlet desteği ile sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde geliştirilmesi için çeşitli politikalar ve stratejiler belirlenerek, kırsal turizme hareketlilik kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı bu çerçevede, 2007 yılında, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı ile 2007-2013’te Orta Karadeniz Bölgesi’nde Samsun’dan başlayarak, Doğu Karadeniz’e kadar olan bölümünü ‘‘Yayla Turizmi Gelişim Koridoru’’ olarak belirlemiştir [40].****

Türkiye’de kırsal turizm başlangıcı 1980’li yıllara dayanmakta ve TURSEM Seyahat Acentesi’nin Ordu’nun çeşitli köylerinde yaşayan köylüler ile anlaşarak, köye gelen ziyaretçilerin bir haftadan üç haftaya kadar köy evlerinde, ev sahipleri ile birlikte konaklamalarını sağlamasıyla başlamıştır. Ayrıca gelen ziyaretçilere kendi ülkelerinde kış ayları süresince Türkçe eğitimi de verilmiştir. 1997 yılında TURSEM’in iflas etmesi sonucunda, uzun süre bu organizasyonu gerçekleştirecek başka bir seyahat acentesi olmamıştır [37]. Günümüz Türkiye’sinde kırsal turizmin, ‘‘İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerin çevresinde, Muğla ve Antalya gibi turistik merkezlerde, Bursa ve Kastamonu gibi tarihi ve kültürel zenginliklere sahip yerleşim yerlerinin çevresinde, antik kentlerin yakınlarındaki köylerde...’’ geliştiğini söylememiz mümkündür [30].

Bu turizm türü, bölge kültürünün turistlere tanıtılması, kültür ve sanat eserlerini koruma bilincinin artmasına [37]; yöre kadınlarının bu sektör vasıtasıyla üretime katılması [36]; yerel ekonominin canlanmasına; kırsal işletmelere fırsat yaratılması ve kırsal yörede yaşayan yerel halkın yaşam kalitesinin arttırılmasıyla bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesine; ülkeye döviz kazandırılmasına, bölgede iş imkânlarının oluşmasıyla birlikte işsizliğin azalmasına kadar çok önemli etkileri haizdir. Dolayısıyla bu açılarından kırsal turizm anlayışı oldukça önem arz etmekte ve bu turizme gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

****Dünya turizm talebinde değişimlerin yaşanmasıyla ülkemizde 1990’lı yıllarda “Yayla Turizmi Projesi” ile Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı bir proje başlatmıştır. Bu proje ile birlikte Karadeniz Bölgesi’nde ve Toroslarda 23 adet yayla belirlenerek turizm alanı kapsamına alınmıştır [31].

Çevre Hakkının İhlalinin Kırsal Turizme Olumsuz Etkileri

Çevre hakkı, dünya üzerinde yaşanan biyosferin birer emanet olduğunu ve bu emanetin nasıl alındıysa, gelecek nesillere de o şekilde bırakmak gerektiğini insanlığa hatırlatan bir haktır. Bu hakkın kırsal turizm açısından önemi ise çevre hakkının ihlalleri sonucunda kırsal turizmin ne yönde etkileyeceğidir.

Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların bir değer olarak sebep olduğu turizm, son yıllarda bu unsurların tahribine yol açmaya başlayan bir faaliyet alanı olmuştur [13]. Mevcut turizm anlayışları içinde çevrenin korumacılığa en fazla özen gösterenlerden biri olan kırsal turizm, çevreyi otantik kullanmak zorundadır. Bu nedenle yapaylıktan uzaklaşma anlayışı benimsenmektedir. Bu sebeple kırsal turizmin çevre hakkını korumayı ilke edinen bir görevi mevcuttur [35].

Esasen çevre hakkını gerçekleştirmek demek, kırsal turizmin sürekliliğini sağlamak demektir. İnsanların, diğer turizm türlerinden ziyade kırsal turizmi tercih etmelerinin esas nedeni, şehrin gürültüsü ve karmaşasından uzaklaşarak, doğal hayat ile iç içe olabilecekleri faaliyetlere katılıp farklı bir tatil tecrübesi kazanmaktır. Hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, imar kirliliği ve radyoaktif kirlilikler çevre hakkını ihlal ettiği gibi kırsal turizmin ana unsuru olan doğayı da tahrip etmektedir. Hızlı kentleşmenin, gürültünün, trafik yoğunluğunun ve çevre kirliliğinden kaçan insanoğlu “iyi korunmuş bir doğal çevreye” doğru bir yönelimde bulunması nedeniyle [34], hiç kimse havası, suyu, toprağı kirlenmiş, çarpık yapılaşmanın ve radyoaktif kirliliğin olduğu bir yere (kırsal bir alan olsa dahi) turistik faaliyet için gitmeyeceği açıktır. Bu nedenle kırsal turizmin geleceğinin, çevre hakkının ne boyutta korunabildiği ile doğru orantılı olduğunu söylemek gerekmektedir. Başka bir deyişle çevre hakkının ihlali eşittir kırsal turizmin baltalanması demektir.

Günümüzde belki de en büyük çevre hakkı ihlalinin iklim değişikliği nedeniyle gerçekleştiği rahatlıkla ifade edilebilir. İklim değişikliği neticesinde meydana gelen aşırı yağışlar ve bunun neticesinde oluşan sel felaketleri, aşırı ısınmanın sebep olduğu kuraklık sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını ihlal ettiği kadar kırsal turizmi de olumsuz etkilemektedir. Gerçi her krizin beraberinde bir fırsat doğurduğu bahsiyle örneğin aşırı ısınma nedeniyle yayla turizminin daha da gelişeceğini ve küresel ısınmanın bu mana da bazı fırsatlar doğurduğu söylenece de özünde küresel ısınmanın yaşadığımız evren ve insanlık için en büyük tehdit olduğu gerçeğini gözden kaçırmamak gerekir [41].

Kırsal turizmin içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlerden birisi de kuş gözlemciliği (ornitoloji) dir. Asya’da, Afrika’da ve Avrupa’da kuş gözlemciliği ile ilgilenerek kuş türlerini araştıran insanlar mevcuttur. Türkiye de kuş türü açısından oldukça zengindir[22]. Bu durum, Türkiye’deki kuşların yaşamlarına uygun alanların varlığına bağlanabilir. Ancak zararlı sanayi veya fabrika atıkları, kontrolsüz boşaltılan moloz yığınları, küresel ısınma, sulak alanların bilinçsiz kullanımı ve yapılaşmadan dolayı hızla yok olması vb. gibi çevresel kirlilikler hem çevre hakkını ihlal etmiş hem de insan yaşamını ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmiş [11], bu alanda gerçekleşen kırsal turizm faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Anılan müdahaleler neticesinde bu canlılar yaşam alanları yok edildiği için göç yollarını değiştirebilmekte veya başka yerlere göç etmek zorunda bırakılabilmektedirler.

Kırsal Turizmin bir başka faaliyet gösterdiği alan ise yaylalardır. Türkiye’de özellikle Karadeniz, Akdeniz ve Ege

bölgesindeki yaylalar ile [35] sahip olduğu imkanlar, doğal, tarihi, kültürel ve iklimsel özellikler ile kırsal alanlardaki geleneksel yaşam biçimi ve flora/fauna açısından zengin oluştundan dolayı [31] dağcılık/turmanışlar, atlı doğa gezisi, trekking, yamaç paraşütü, gibi doğa sporlarına uygun alanların var oluşuyla yayla turizmine son derece elverişli bir ülkedir. Dolayısıyla yaylalarımız kırsal turizm açısından oldukça önemlidir [30]. Ancak Türkiye’de özellikle son zamanlarda yaylalarda çarpık ve kaçak bina yapımları, çöplerin oluşturmuş olduğu kirlilik ile otlak ve meraların yapılaşmaya açılması yaylaların doğal güzelliğini ve oradaki mevcut flora/fauna yaşamlarını tehdit etmektedir. Başka bir ifade ile yaylalarda çevre hakkını ihlal eden imar kirliliği, su kirliliği, hava kirliliği gibi durumlar, buralarda gerçekleşen kırsal turizmi de olumsuz etkilemektedir. Yaylalarda yaşanan çevre hakkı ihlalleri ile doğal güzelliğin bozulması, kaçak yapılaşmanın önüne geçilmediği veya kontrol altına alınamayacak şekilde artan otel, restoran vb. tesislerin azaltılmadığı taktirde, ülkedeki kırsal turizmin gerçekleştiği alanlar, zaman içinde insan eliyle yok edilmiş olacak ve bu durum hem ekosistemdeki dengenin bozulmasına hem de kırsal turizmin sürdürülebilirliğinin ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Kırsal turizmin gerçekleştiği diğer bir alan ise milli parklardır. Milli parklar, milli ve milletler arası doğal ve kültürel değerleri ile yapısı gereği yaban hayatı içerisinde barındıran, insanların dinlenebildiği ve eğlenebildiği turizm faaliyetlerine sahip tabiat alanlarıdır (Milli Parklar Kanunu, m. 2). Milli parklar içinde araçların dolaşması, insanların yabani canlılarla iç içe olması yaban hayatın bozulmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede tur gruplarının sessiz yapacakları doğa yürüyüşleri yaban hayatı üzerindeki rahatsızlığı azaltabilir, turistlere yaban hayatına yönelik bilgilendirme yapılarak yaban hayatı üzerindeki etkilerinin azaltılması sağlanabilir [22]. Ancak milli parklar üzerinde en büyük tehdit bu alanların imara açılması, buradaki orman bitki örtüsünün kaçak kesim ya da yapılaşma nedeniyle yok edilmesi, sularının kirlenmesi, kaçak avlanma ile canlı hayatının yok edilmesidir. Çevresi için adeta bir akciğer fonksiyonu gören milli parkların korunması oldukça önemlidir. Aksi bir davranış çevre hakkının ihlali kadar milli parklarda gerçekleştirilen kırsal turizm açısından da bir tehdittir.

Esasen, kırsal turizm gerçekleştirilirken bu turizm türü, her ne kadar doğa dostu bir anlayışa sahip olsa da insanların katılım gösterdiği her alanda doğallığın bozulmasını engellemek mümkün değildir. Ancak bunu minimuma indirmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak imkan dahilindedir.

Çevre hakkı ihlalleri hususunda, kimi zaman idarenin denetim yetersizliği neticesinde örneğin kaçak yapılaşmaya ya da izinsiz avlanmaya engel olunamamakta bunun neticesinde hem çevre hakkı ihlal edilmekte hem de kırsal turizm bundan zarar görmektedir.**** Bazen de idare, bizzat almış olduğu kararlarla örneğin, doğal yaşam alanlarına hidroelektrik santrallerinin kurulmasına imkan vererek oradaki ekosisteminin bozulmasına veya sit alanlarının imara açılmasının önünü açarak betonlaşmaya müsaade etmekte ve bunun neticesinde hem çevre hakkı ihlal edilmekte hem

****Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başlatılan “Yayla Turizm Projesi” kapsamında koruma altına alınan Ayder Yaylası’nda ve Doğu Karadeniz’deki bazı yaylalarda çevre hakkı ihlal edilmiş, kaçak şekilde inşa edilmiş konutların varlığı tespit edilmiştir. Yaylalardaki bu çevre hakkı ihlallerini ortadan kaldırmak adına kaçak olduğu tespit edilen konutlar için valilik hareketi geçmiş ve harekete geçen valilikler, 4 ilde ilk etapta 4 bin 106 evin yıkımını gerçekleştirecektir. Bölgede dünyaca ünlü turizm alanı olan Ayder Yaylası ve imar kirliliğiyle karşı karşıya kalan Uzungöl Tabiat Parkı için Kentsel Dönüşüm projesi hayata geçirilecektir [42].

de kırsal alanların zarar görmesi nedeniyle kırsal turizmin bundan olumsuz etkilenmesi söz konusu olmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere çevre hakkının korunması kırsal turizmin sürdürülebilmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak kırsal turizmin de çevre hakkının korunmasına katkı sağladığını söyleyebiliriz. Şöyle ki kırsal turizm gerçekleştirilirken konaklama faaliyeti çoğunlukla kırsal yerleşim alanlarındaki mevcut konutlarda yapılmakta böylece geleneksel mimari yapılar korunmakta ve bunun neticesinde plansız ve aşırı yapılaşma gibi çevre sorunlarına sebebiyet veren durumların kısmen önüne geçilmektedir. Yine kırsal turizm ile birlikte yörede canlanan yaşam ile yerel halk, çevrenin kirlenmesi ve yörenin karakteristik özelliğın kaybolması sonucunda, elde edecekleri gelirin azalacağı endişesiyle, çevreyi koruma konusunda daha bilinçli davranmaktadırlar [34; 29]. Ayrıca yerel ekonominin canlanması köyden kente göçü önlemekte ve kentleşme oranını azaltmakta, doğal güzelliklerinin korunmasına yardımcı olması açısından çevre hakkına olumlu yönde katkı sunmaktadır [30].

Ancak kimi zaman kısa vadede sağlanan ekonomik yararlar uzun dönemde telafisi zor olan çevresel yıkımlara da yol açabileceğini belirtmek gerekir [30]. Özetle çevre hakkı ile kırsal turizmin birbirini besleyen iki durum olduğunu söylenebilir.

Günümüzde çevresel kirliliklerin boyutu sınırları aşarak, artan şekilde büyümekte, dünya çevre sorunlarına çareler bulmak adına çeşitli konferanslar düzenleyerek anlaşmalar yaparak ve yapılan çalışmaları duyurarak kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Ülkeler bu doğrultuda ulusal politikalarına çevreci unsurları eklemekte ve daha temiz, daha yaşanılabilir bir dünya için çaba göstermektedirler. Devletler, sağlıklı bir çevrede yaşamının bir hak olduğu görüşünü benimsemektedirler. Böyle bir anlayışın için de turizm de kendine bir yer aramakta ve daha çevreci turizm anlayışları gelişmektedir.

Kırsal turizm de bu yapıya paralel olan bir anlayışla hareket ederek ve doğal çevrenin korunması ile var olacak bir turizm çeşididir. Kırsal turizm, her mevsimde yapılabilmesi [35] ve doğal alanlarda çevreye uyumlu alt yapı sistemlerini oluşturarak, kırsal alanlarda konaklama sağlaması, turistlerin ilgisini çeken çeşitli aktiviteleri içermesi, doğal çevrenin korunmasına aracılık etmesi nedeniyle tercih edilen bir turizm türü [43] olması sebebiyle günümüz koşullarına uyum sağlamaktadır. Çevreci bir anlayışı barındırması nedeniyle bu turizmin geleceğinin parlak olacağını ifade edebiliriz. Ancak doğanın kirlenmesi veya tahribi neticesinde çevre hakkının ihlal edilmesi yani sağlıklı bir çevrenin yok edilmesi bu turizm türünün gelişimini de baltalayacaktır.

SONUÇ

İnsanların ve diğer tüm varlıkların yaşam alanının odağı olan çevreyi korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan çevre hakkı, uluslararası platformlarda XX. yüzyılın ikinci yarısında gündeme gelmiş ve Türkiye’de de 1982 Anayasası’nın 56. maddesinde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı şeklinde güvence altına alınmıştır. Bu hak ayrıca Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ikinci maddesindeki yaşama hakkı kapsamında da korunmaktadır.

Kırsal bölgelerdeki doğal, coğrafi, tarihi değerler kullanılarak bölgede yaşayan yerel halkın küçük işletmelerle yararlanarak sağladığı, ülkedeki turizmi canlandıran rekreasyon bütünü şeklinde tanımlanan kırsal turizm faaliyeti de özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır.

Kırsal turizmin temel unsurları olan ormanların, yaylaların, akarsuların, kırsal yerleşim alanlarının, diğer doğal ve tarihi unsurların korunması kırsal turizm ağının gelişimi açısından oldukça önemlidir. Fakat bu unsurlar hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, imar kirliliği ve radyoaktif kirlilikler gibi sebepler ile kirlenmektedir. Çevre hakkını da ihlal eden faktörlerin kırsal turizmin gelişimi hususunda da tehlike arz edeceğini ifade etmek mümkündür. Bu sebep ile çevre hakkının korunması kırsal turizmin sürdürülebilirliği açısından büyük bir önemi haizdir.

Son olarak çevre hakkının korunması ile genelde turizmin özelde ise kırsal turizmin sürdürülebilmesi arasında doğru bir orantının varlığını ve çevre hakkının, insanların bir süreliğine dahi olsa kent yaşamından uzaklaşmak ve doğa ile iç içe bir hayat yaşamak arzusundan doğan kırsal turizm açısından yadsınamayacak bir önemini söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- [1] Sputnik Türkiye, Erişim Tarihi: 11.02.2018
<https://tr.sputniknews.com/bilim/20180111031771875-hawking-iklim-degisikligi-venus/>
- [2] Baykal, H. ve Baykal, T. (2008). Küresel Dünya’da Çevre Sorunları, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 9, 2-4, 9, 11.
- [3] Yılmaz Turgut, N. (2012). Çevre Hukuku ve Çevre Politikası, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Ankara: İmaj Yayınları, 33, 9-16, 35,11, 38-40, 36, 3.
- [4] Hamamcı, C. (1983). Çevre ve Hukuk, Prof. Dr. Fehmi Yavuz’a Armağan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 528, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın- Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 244-246.
- [5] Özdek, Y. E. (1993). Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 107-113.
- [6] Weiss, E. (1990). “Our Rights and Obligations to Future Generation for The Environment” Amerikan Journal of International Law, January , Vol 84, No:1, Dipnot 10, 203.
- [7] Kaboğlu, İ. (1996). Çevre Hakkı, Ankara: İmge Yayınevi, 24-25
- [8] Torunoğlu, E. (2005). Çevre Hakkı İnsan Hakkıdır, <http://sendika62.org/2005/02/cevre-hakki-insan-hak-kidir-dr-ethem-torunoglu-2664/>, Erişim Tarihi: 08.02.2018.
- [9] Kaboğlu, İ. (1996). Dayanışma Hakları, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, 6-12.
- [10] Karbuş, S. (2002). Sürdürülebilir Kalkınmanın Zaman Yolculuğu, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 198, 9-10.
- [11] Semiz, Y. (2016). Çevre Hakkı Kavramı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevre Hakkına Yaklaşımı, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 23, 28, 16.
- [12] Keleş, R. , Hamamcı C. ve Çoban, A. (2012). Çevre Politikası, Ankara: İmge Kitabevi, 448, 454, 165-169.
- [13] Görmez, K. (2007). Çevre Sorunları, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 32-34,41-45, 80.
- [14] Keleş, R., Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası, Ankara: İmge Kitabevi, 127-134.
- [15] Keleş, R., Ertan, B. (2002). Çevre Hukukuna Giriş, Ankara: İmge Kitabevi, 99, 205,213-215, 50.
- [16] Aral, B. (2010), Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar, Ankara: Siyasal Kitabevi, 229, 224-225.

- [17] Røpke, I., International Society for Ecological Economics Internet Encyclopaedia of Ecological Economics, 3, http://www.academia.edu/19719409/International_Society_for_Ecological_Economics_Internet_Encyclopaedia_of_Ecological_Economics , Erişim Tarihi: 04.02.2018.
- [18] Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş., Yılmaz, M. (2000). Çevre Bilimi, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 104-115.
- [19] Aydın, G. (2013), Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Ağır Metal ve Radyasyon Kirliliği Konusunda Bilgi Düzeyleri : Giresun Üniversitesi Örneği, Giresun Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Fen Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 12, 15-16.
- [20] Turhan, E., Çağatay, H., Keçeci, A. (2015). Hidroelektrik Santrallerin (HES) Çevresel ve Sosyal Etkileri: Alakır Vadisi Örneği, 4. Su Yapıları Sempozyumu, 69-75. http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/17638_35_03.pdf
- [21] Haftacı, V., Soylu, K. (2007). Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 33, 74, 17, 104, 105.
- [22] Erdoğan, N. (2003). Çevre ve Eko Turizm, İstanbul: Erk , 91,76, 91, 85, 158,159, 136.
- [23] Karaca, A., Turgay, O. C. (2012). Toprak Kirliliği, Türkiye Toprak Bilimi Derneği, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 18.
- [24] The Great Smog of London, <https://www.britannica.com/event/Great-Smog-of-London>, Erişim Tarihi: 11.03.2018.
- [25] Talu, N. (2015). Türkiye’de İklim Değişikliği Siyaseti, Ankara: Phoneix Yayınevi, 25-28.
- [26] Bayraktutan, S. (2002). Yargıtay Kararları Işığında İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu, Yargıtay Dergisi, Yıl: 38, Sıra Sayı:137, 45-46.
- [27] Middleton, V. T. C. (1998). Sustainable Tourism: A Marketing Perspective. Boston: Butterworth- Heinemann.
- [28] Soyak, M. (2013). Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye’de Turizm Politikalarının Evrimi, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:4, 15 <http://dSPACE.marmara.edu.tr/handle/11424/3571>, Erişim Tarihi: 11.02.2018.
- [29] Uçar, M. (2010). Kırsal Turizmin Sosyo- Ekonomik Yapıya Etkisi ve Fethiye Örneği. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,7, 39-48, 65-66.
- [30] Akça, H. (2004), Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Turizm, Standart Dergisi, 61-63, 67-68.
- [31] Esengün, K., Akça, H. ve Sayılı, M. (2001). Kırsal Alanların Kalkınmasında Kırsal Turizmin Rolü, Standart Dergisi, 31, 33-34, 35.
- [32] Soykan, F. (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl: 10, Mart- Haziran, 67,69,70.
- [33] Çeken, H., Dalgın T. , Çakır N. (2012). Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/403219>, 13,12.
- [34] Demircioğlu, G. (1993). Kırsal Turizm Nedir?, https://www.anatoliajournal.com/atad/depo/dergiler/Cilt4_Sayi5_Yil1993_1304794194.pdf , 8-10, Erişim Tarihi: 11.04.2018
- [35] Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi için Önemi, İzmir: Ege Coğrafya Dergisi, 7, 2-3.
- [36] Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 10, S. 2, 67-71, 84.
- [37] Ahipaşaoğlu, S. , Çeltik, E. (2006), Sürdürülebilir Kırsal Turizm, Ankara: Gazi Kitabevi, 2,31, 67-68.
- [38] OECD (Organisation For Economic Co-Operation and Development) (1994). Tourism Strategies and Rural Development, 7.
- [39] Tarımsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) (2015). Zafer Kalkınma Ajansı, IPARD Programı İle Manisa’da Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Stratejileri Projesi, <http://manisa.tkdk.gov.tr/Docs/manisaTKDK130693464506553600.pdf>, 30. Erişim Tarihi: 11.03.2018.
- [40] Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı (2007-2013), 83.
- [41] Yıldız, Z. (2009), Küresel Isınma ve Alternatif Turizme Yönelim Üzerine Etkileri <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/1370/1457>, 85. Erişim Tarihi: 01.04.2018.
- [42] Gazete Duvar. (2017). <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2017/10/04/karadeniz-yaylalarinda-yikimgerilimi/>, Erişim Tarihi, 03.04.2018.
- [43] Aksatan, M. (2005), Sürdürülebilir Turizm (Ed. Metin Kozak), Ankara: Detay Yayıncılık, 37-42.